

Szalai Zsolt

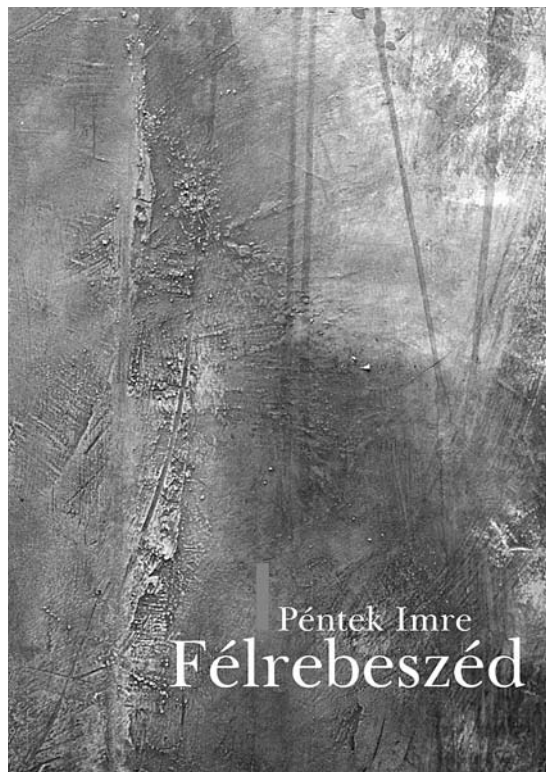
köz-be-szé(t)-dül

(Péntek Imre: *félrebeszéd*)

A válogatott verseket (is) tartalmazó köteteknek általában megvan az a különlegessége, hogy új megvilágításba helyezik a költői életművet, lehetővé téve, sőt akár kikényszerítve annak újraértelmezését, értékelését, aktualizálását. Péntek Imre esetében hatványozottan is igaz ez, hiszen a *félrebeszéd* című kötet előtt, az utóbbi tizenöt évben megjelent köteteinek mindegyike ilyen jellegű volt: a *Holt verseny* 1992-ben, a *Kényszer&képzetek* 1995-ben, a *Vi(g)aszkereskedés* pedig 2002-ben jelent meg. A mostani kötet egyik apropója, hogy negyven év telt el az *Elérhetetlen föld* című antológiában való első jelentkezés óta, a második verseskötet, az *Édesség-antireklám* harminc éve jelent meg. Az újabb kötetrel való jelentkezés ezen kívül azért is üdvözlendő, mert hét éve nem adott ki (saját) könyvet.

A *félrebeszéd*, mint a korábbi válogatáskötetek, szintén tartalmaz új verseket is, amelyek amellett, hogy szervesen kapcsolódnak a régebbiekhez, érezhetően meg is határozták a válogatás szempontjait. A szerzőre kezdetektől jellemző közéletiség válik hangsúlyossá, szemben például a legutóbbi kötet, a *Vi(g)aszkereskedés* vallásos-bölcséleti hangvételével, ezáltal az egész életmű újra más perspektívába helyeződik. Péntek Imre költészetének különböző regiszterei már az első három kötetben megmutatkoztak, de azóta mindig hol az egyik, hol a másik erősödik fel. A megszólalásmódok különbözősége, a többféle beszédmód alkalmazása, a népies, a későmodern, vagy éppen az avantgárd költői eszköztár váltogatása arra világít rá, hogy a szerző a világot nemcsak elszigetelt jelenségekben, hanem több oldalról, összefüggéseiben szemléli és ragadja meg. A többféle forma-, illetve nyelvhasználatot a kimondás gesztusa, a mondanivaló sulykolása indokolja és igazolja. A különböző léthelyzetek, szituációk mindig önmagukból bomlanak ki, de egy tágabb összefüggérendszer elemeiként, végső soron pedig egzisztenciális kérdések megfogalmazását implikálják. A kérdések megválaszolása már nem feltétlenül költői feladat, azonban Péntek Imre költészetének határozott értékhorizontjából következően a valóságnak a mindennapok, vagy éppen a társadalmi-politikai színtereiben lejátszódó jelenségei úgy rendeződnek el, hogy azok nyilvánvalóan körvonalazzák az értékelő szubjektum létértelmezését.

A közéleti költészet nyilvánvalóan magában hordozza annak veszélyét, hogy egy korszakhoz, annak aktualitásaihoz kötött, és bizonyos idő elteltével elévül, érdektelenné válik, azonban nála – legalábbis most még – nem érezhető mindez. Az Éjféli pályaudvar versei

éppúgy aktuálisak ma is, mint az újabbak. Talán éppen ezért a *félrebeszéd* nem tartalmaz ciklusokat, a versek kronologikusan követik egymást. Ez megerősíti azt az állítást is, miszerint Péntek Imre költészete a maga komplexitásában és sokszínűségében is következetes. Valójában a beszélő pozíciója és irányultsága szervezi a verseket; a téma, a tárgy a maga egyszerűsége, különössége mellett, sőt ennek dacára mindig általános érvényű is egyben. Péntek akár a huszadik századról, a szocializmusról, a rendszerváltás időszakáról, vagy jelenkorunkról ír, mindig emberi magatartásformákat, tipikus helyzeteket rajzol meg. Alapvetően a magyarországi viszonyok, közéleti-politikai-társadalmi kérdések foglalkoztatják, de lényegében közép-európai, vagy akár általános emberi perspektívába is helyezi azokat.

„szeretném megszeretni a boldogság balekjeit
akik kezében minden jóra fordul (lásd: fordulat(ok) é(r)
vei)

a forduló ponton pontosan azt hitték amit kellett
elvhűségükről biztosítottak (biztosítást kötöttek ÁB
Egonnál)
igazodtak igazolást nyertek (automatikus nyerő
automaták)

Moszkvától Washingtonig (az értelemig és tovább)
mert valójában erre vágynak

hogyan szeressék őket
szenvetnedek a szeretetlenségtől
ezért elégtételt akarnak venni bármi áron
el (nem) követett bűneikért.”

(*alkalmi vers a poszt szocializmus állásáról*)

Ironikus és groteszk látásmódja a modernség, az avantgárd, de a posztmodern kor emberére is jellemző stratégia, módszer, eszköz, amellyel élni kell, ha élni akar. Az ironia és a groteszk az egyént és a társadalmat ért veszteségeket, az emberi viszonyok, körülmények megváltozását konstatáló, de el nem fogadó ember lázadásának, önállósága, függetlensége megteremtésének, megőrzésének eszköze. Pénteknél a valóság viszonyainak változását, negatív tendenciáinak állandósulását, hovatovább erősödését elfogadni nem akaró, határozott identitással rendelkező szubjektum a beszéd, az ilyen módon való beszéd révén pozicionálja magát, és értékelő aktsaival helyből relativizálja a fennállót.

„aki szemembe akar nézni,
annak érdemét tudom.

De onnét is, ahol vagyok,
felzeng bájos ítéletem:
ne higgyetek a habverőnek,
bármilyen nagy habot kever.”

(*Vád-dal*)

Az ironia és a groteszka trükközés és a tükrözés lehetősége, a szubjektum szabadságának megnyilvánulása. A költészet a felbontott valóságstruktúra elemeit át-, meg- és kifordítva fölénybe kerül a valósággal szemben azáltal, hogy annak összefüggésrendszerét felismervén, tovább alakítja azt. Bahtyin szerint a nyelv szintén materiális közeg, általa, benne az ideológiák artikulálódnak úgy, hogy nem leképezi, hanem alakítja a világ összefüggésrendszerét. A fennálló társadalmi rend közösségeinek érdekei a nyelvi közegben ütköznek össze. A fogalmak, értékek jelentésének meghatározása, de lényegében bárminek a tematizálása a hatalmi pozíciókért vívott harc is egyben. A társadalmi konfliktusok ekképpen nyelvi jellé változnak, a jelentésadás a világ összefüggésrendszerének megváltoztatását eredményezi. A költészet, főleg ha groteszk, a maga helyéből kiforgatott világával elsődlegessé válik, nem utánoz, viszont uralja a másodlagossá (sőt a Péntek Imre által harmadlagos diktatúrának) (vissza)minősített társadalmi valóságot.

„a feladat a fő szabály
átírni minden krónikát
csalók aljas gazemberek
példaként említettessenek

mocsokból fonok glóriát
a vétket kellem hasza át

tankönyvekben a bűn s erény
egy tollvonás helyét cserél”

(*bőszült vers*)

Az avantgárd stílusjegyek alkalmazása, a szójátékok, szóalkotások, a szleng, az öntörvényű jelentésadás olyan szabadságot és fölényt biztosít, amely miközben érvényesíti magát a valóságban (akár úgy, hogy rombolja, vagy nevelésszerűvé teszi a diskurzust), az nem hathat rá vissza, nem éri el. „A fejünk alatt már ott (lapul) a vánkos. Dugjuk el paplan alá a valót. (Az alá valót.) Úgyis kilóg a lóláb. Dugványozás közben. A dugattyúk zajában. Hangtalanítva. Álom másunk felébred egykor. Angyalok szagára. Jövel, óh, jobb kór!” (*Félrebeszéd*)

Az újabb versek közül a fentebb idézett versek (*Félrebeszéd, bőszült vers, alkalmi vers a poszt szocializmus állásáról*) mellett a *furcsány*, az *Útravaló 1-2.*, az *Erőlködés* és a *Rögtönzés egy razglednicára*, Radnóti *negyedik Razglednicájának* átirata a legjobban sikerültek. Az idén száz éve született költő versének aktualizált változatában és még néhányban az előbb felsoroltak közül Péntek Imre agresszívabb, majd hogyanem forradalmi hangot üt meg, az (ön)ironikus megszólalásmód helyett határozott, objektív értékítéletet mond a társadalomról, benne saját magáról is.

„Talán még felugrunk a letaszíttottság mélyéről,
a megalázottak és megszorítottak
nyomor negyedeiből,
a mesétlen panelrengetegből kitörünk,
és leromboljuk, pusztá kézzel, csákánnyal, foggal-
körömmel,
az évtizedes álságok díszleteit”

Péntek Imre új kötete az eddigi életmű egy sajátos olvasatát teszi lehetővé. A válogatás szempontjainak megfelelően nem feltétlenül került bele az összes nagy vers, költői eszköztárának gazdagsága sem mutatkozik meg teljes valójában. Ez hátrány és előny egyszerre. Hátrány, mert a korábbi kötetek, különösen a rendszerváltozást követően megjelent válogatáskötetek mára már beszerezhetetlenek, elfogytak, és ezekből a könyvtárakba is csak elvétve jutott, így az olvasónak elég elszántnak kell lennie, ha meg akarja olvasni az életművet. Azonban mindenképpen előny, hogy Péntek költészetének egy viszonylag szűkebb keresztmetszete az egész életművet képes más megvilágításba helyezni. A közéletiség, a társadalmi, szociális problémákra való érzékenység, a következetes etika, határozott értékrendszer alkalmazása keletkezettől jellemzi Péntek Imrét, és amellet, hogy korai versei ma is aktuálisak, érvényesek, ugyanazt és jól mondják, a közéleti líra helyének és érvényességének igazolása is ez a kötet.

(*Pannon Írók Társasága, 2009.*)